

громади базового рівня з метою наближення надання основних адміністративних послуг для населення.

Протягом наступних п'яти років можна буде створити необхідну інфраструктуру та завершити повноцінну адміністративно-територіальну реформу, облаштувавши насамперед базовий рівень.

У результаті реалізації реформи в Україні сформується двохрівнева система адміністративно-територіального устрою, яка оптимізує структуру місцевого самоврядування:

I) громада-район – базовий рівень територіальної організації держави (орієнтовна кількість – 900);

II) область – другий рівень.

Передбачається також існування міст зі статусом округи (100–800 тис. осіб) та регіону (понад 800 тис. осіб), що буде закріплено у Конституції та відповідних законах України. Завдяки цьому великі міста зі статусом регіону будуть виведені зі складу області, що дасть змогу зменшити диспропорції між нинішніми областями щодо кількості населення.

*Орленко Микола Іванович, Герой України, к. т. н.,
корпорація «Укрреставрація»*

РЕСТАВРАЦІЯ І ВІДТВОРЕННЯ ПАМ'ЯТОК В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Питання реставрації та охорони історико-культурної спадщини давно переросло до рівня складної філософської, соціальної та морально-етичної проблеми. Очевидним став той факт, що розглядати реставрацію лише з науково-технічного боку і обмежуватись лише виробленням конкретних методик виконання реставраційних та консерваційних робіт означало б принизити ту надзвичайно важливу і відповідальну роль, яку відіграє реставрація на сучасному етапі розвитку суспільства. Без усвідомлення філософського контексту, який стоїть за відтворенням видатних пам'яток, незрозумілою стає сама потреба в реставрації як показнику рівня цивілізованості суспільства і людства в цілому.

Процвітання країни залежить не тільки від економічних чинників і міри демократичності держави, але й від рівня свідомості народу, культурного рівня нації і ставлення до культурно-мистецького надбання минулих поколінь. Як справедливо засвідчили уроки історії, не може бути процвітаючої високорозвиненої держави з високим економічним рівнем життя населення там, де немає глибокого усвідомлення ролі духовних і культурно-світоглядних факторів в процесі становлення та розвитку суспільства.

На сьогодні прийнято ряд міжнародних правових документів в галузі охорони та реставрації культурно-мистецької спадщини, які є основою і базисом для проведення консерваційних і реставраційних робіт на пам'ятках

архітектури: Венеційська хартія 1964 року, кодекс Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць, Паризька конвенція про захист всесвітньої і природної спадщини 1972 року, Гранадська конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи 1985 року, Московська хартія архітектурної спадщини 1996 року та ряд інших документів.

Сьогодні Київ пройшов більш як півтораста років шлях з часів його заснування легендарними братами Києм, Щеком, Хоривом і сестрою їх Либіддю. Історико-культурна спадщина столиці – це наша слава, наша гордість, наше духовне і державне коріння. Ця спадщина сьогодні є культурним надбанням не лише України, а й Європи і світу. В Україні знаходиться на обліку і охороняється державою близько 145 тисяч пам'яток історії та культури, в тому числі 15 тисяч – це пам'ятки архітектури і містобудування. Лише в Києві історична забудова становить понад 32 тисячі споруд, 4000 з яких є пам'ятками історії та культури, а 42 об'єкти включено до списку всесвітньої спадщини. Реставрація та охорона пам'яток Києва – стародавнього політичного, адміністративного і духовного центру східних слов'ян, а нині – столиці європейської держави є однією з найважливіших столичних функцій міста, що підкреслюється в статті 5 Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ».

Сама держава несе відповідальність перед майбутніми поколіннями за збереження і передачу пам'яток прийдешньому в усій їх первісній красі, і ця позиція сучасної концепції охорони і реставрації втілена в міжнародних правових документах в галузі охорони і реставрації культурно-мистецької спадщини.

Реставраційні методики, які сьогодні застосовуються на пам'ятках архітектури України, відповідають всім міжнародним пам'яткоохоронним і реставраційним документам, і те саме можна сказати відносно методик, які застосовуються при відтворенні видатних пам'яток, таких, зокрема, як Михайлівський Золотоверхий собор і Успенський собор Києво-Печерської Лаври. Підтвердженням високого рівня реставраційних методик відтворення пам'яток в Україні стало і нагородження в 1987 році Державного архітектурно-історичного заповідника «Софійський музей» Європейською Золотою медаллю за реставрацію і збереження історичних пам'яток. Високий рівень української школи реставрації підтверджують й міжнародні експерти в галузі реставрації та охорони культурно-мистецької спадщини.

Підсумовуючи висновки, висловлені багатьма міжнародними експертами під час ознайомлення з рівнем української школи реставрації і тими реставраційними технологіями, які тут застосовуються, можна підкреслити наступне. Високо оцінюючи рівень української школи реставрації, всі експерти наголошували на спільності проблем, які стоять сьогодні перед фахівцями в усьому світі, спільності вироблених реставраційних методик і необхідності тісної співпраці з метою вдосконалення технологічних процесів.

В прийнятому у 1993 році кодексі етичних принципів охорони і реставрації пам'яток, ансамблів та визначних місць зазначено, що охоронні і реставраційні заходи повинні відповідати найвищим досягненням сучасної пам'яткоохоронної та реставраційної науки і практики, тому повинні виконуватись лише висококваліфікованими фахівцями зі спеціальною освітою. Дослідження об'єктів спадщини в культурному, технологічному і історичному аспектах, включаючи зміни значущості об'єктів у соціальному та фізичному контекстах, мають бути вичерпними. До втручання в матеріальну субстанцію пам'ятки, ансамблю або визначного місця мають бути задокументовані фізичні ознаки об'єкта, визначені стан і чинники руйнації. За результатами обстежень і досліджень встановлюється цінність об'єкта спадщини і на цій основі визначаються основні принципи пам'яткоохоронних заходів, які передбачають не лише першочергові заходи, а й вироблення довгострокової програми охорони та реставрації пам'ятки. Одним з реставраційних заходів є метод анастилоза, який вперше був застосований Миколою Баланосом на поч. ХХ ст. при реставрації будівель Афіньського Акрополю. Згідно з цим методом блоки і деталі пам'ятки, які були вилучені, встановлюються на свої первісні місця розташування.

Окреме місце в етичному кодексі пам'яткоохоронців і реставраторів посідає визначення принципів і засад проведення пам'яткоохоронних заходів. Зокрема, це мінімальне втручання в матеріальну субстанцію пам'ятки, ансамблю або визначного місця, усвідомлення того факту, що пам'яткоохоронні заходи не повинні завдавати шкоди пам'ятці, ансамблю чи визначному місцю, призводити до руйнації, знищення чи спотворення їх як свідчень історії. Новітні технічні методи і матеріали мають застосовуватись тільки після належної апробації та відповідно до науково обґрунтованих рекомендацій фахівців. Пам'яткоохоронні заходи повинні залишати шанси для наступних пам'яткоохоронних дій, наскільки це можливо, і бути за певних умов вилученими, а також сумісними з наявною матеріальною субстанцією об'єкта та його довкіллям.

Досягнення вітчизняною реставраційною школою високого рівня розвитку призвело до усвідомлення тих важливих науково-технічних задач, які постали перед реставраторами, і необхідності дотримання при реставрації пам'яток загальнонавчальних методик, які відповідають міжнародним нормативам і правовим документам в галузі реставрації та охорони культурно-мистецької спадщини.

Однією з головних проблем є відновлення в первісному вигляді повністю чи майже повністю зруйнованих споруд. Успішно вирішували проблему реституції – відтворення – в містах Польщі. Водночас певною мірою можна вважати, що у нас в Україні підвалини цього процесу були започатковані ще в давні часи: видатні шедеври неодноразово руйнувалися і безліч разів відновлювались і поновлювались, правда, при цьому не повторюючи

безпосередньо точно першооснову. Відтворенням церкви св. Василя в Овручі з застосуванням вивчення аналогів давньоруської архітектури займався на початку ХХ століття й О. Щусєв. Подібні роботи є хіба не найскладнішою галуззю сучасної реставрації, оскільки ставлять за мету відтворення об'єкту, який на даний момент відтворення не існує, отже, має бути відтворений на основі вивчення археологічних даних, архівних джерел та на основі дослідження аналогів і бути максимально наближеними до автентичного характеру пам'ятки, не перетворюючись на звичайний «ново діл».

Ще одна проблема реставрації полягає в сумісності і взаємодії нових будівельних матеріалів, конструкцій і технологій з автентичними, тому при технологічному обстеженні пам'ятки проводиться ретельне дослідження його будівельних матеріалів, конструкцій, живопису та предметів інтер'єру і проводяться лабораторні дослідження з визначенням хімічного і петрографічного складу будівельних матеріалів, стратиграфічного аналізу пофарбувань, визначається наявність вологи в муруванні, тощо. Натурні обстеження і лабораторні дослідження виступають основою для створення технології проведення ремонтно-реставраційних робіт і вибору матеріалів, які найбільш сумісні з первісними матеріалами пам'ятки.

Сьогодні фахівці виробили методику подолання проблем, які виникають під час експлуатації пам'яток. Насамперед це такі проблеми:

- 1) втрата фундаментами своєї несучої здатності;
- 2) консервація залишків стародавніх мурувань в археологічних розкопках;
- 3) аварійний стан стін;
- 4) відновлення пошкоджених або зруйнованих дерев'яних елементів та конструкцій;
- 5) консервація металевих покрівель, дахів та поновлення позолоти верхів;
- 6) проблеми поновлення декоративного оздоблення.

Реставраційні методики розроблялись і вітчизняними спеціалістами корпорації «Укрреставрація», де діяли колективи технологів інститутів «Укрпроектреставрація» (зараз вони зосереджені в Державній науково-технологічній лабораторії консервації та реставрації пам'яток «НТЛ «Конрест») та «Укрзахідпроектреставрація», і зарубіжними фахівцями-реставраторами. Кожна із зазначених в наведеному вище переліку проблем призводить до зруйнування конструкцій і елементів пам'ятки, пошкодження її стану. Для кожної групи проблем реставраторами була вироблена цілісна система захисних і протиаварійних робіт.

З часом життя поставило перед фахівцями корпорації «Укрреставрація» ще одну надзвичайно складну проблему: проблему відтворення, відбудови зруйнованих раніше святинь українського народу. На порозі третього тисячоліття і 2000-ліття Різдва Христового з небуття постав Михайлівський Золотоверхий монастир і Успенський собор Києво-Печерської лаври, які впродовж віків були знаковими духовними символами нашого народу.

Відтворення святинь відбувалось відповідно до розпорядження Президента України Л. Д. Кучми № 20/96-рп від 27.01.1996 року «Про першочергові заходи щодо відбудови комплексу Михайлівського Золотоверхого монастиря та Успенського собору Києво-Печерської лаври у м. Києві» і розпоряджень Голови Київської міської державної адміністрації О. О. Омельченка № 870 від 12.06.1996 та № 1377 від 09.09.1997 «Про внесення змін та доповнень до розпорядження Київської міської державної адміністрації від 12.06.96 р. №870». Ці святині відтворювались фахівцями корпорації «Укрреставрація», яка є головною організацією в державі з реставрації пам'яток і бере безпосередню участь у відродженні видатних об'єктів. Процеси сакралізації суспільства, які з'явилися в Україні за часів її незалежності, є доброю ознакою того, що ми будемо справжню демократичну, цивілізовану, духовно багату державу, адже загальновідомим є той факт, що економічне процвітання держави знаходиться в прямій залежності від духовного і культурного рівня розвитку суспільства.

Відродження такого значного за своїми духовними і архітектурно-художніми властивостями об'єкту як Успенський собор Києво-Печерської Лаври, стало для реставраторів Української спеціальної науково-реставраційної проектно-будівельно-виробничої корпорації «Укрреставрація» складним випробуванням на майстерність, випробуванням, яке вони гідно витримали.

Територію, на якій знаходився собор, можна було умовно розділити на три зони: зона повного зруйнування в межах епіцентру вибуху, зона значного руйнування з залишками древніх стін і зона часткового руйнування з Іоанно-Богословським приділом, який вцілів після вибуху. Складність задачі з відтворення Успенського собору полягала в тому, що значна частина руїн була розколота на окремі елементи і zdeформована. У відповідності до реставраційних вимог всі древні конструкції, що збереглися, необхідно було зберегти і надати можливість їх подальшого вивчення.

Враховуючи складні геологічні умови (наявність лесових ґрунтів під фундаментами Успенського собору) було прийнято рішення пройти палями через існуючі бутові фундаменти. Всі спеціалізовані вітчизняні фірми відмовились від виконання поставленої задачі в зв'язку з її складністю. Тільки фахівцям корпорації «Укрреставрація» вдалося просвердлити фундаменти собору, влаштувати буроін'єкційні палі, не порушивши при цьому «культурний шар» із значною кількістю поховань.

Складність задачі з відтворення зруйнованого собору полягала й у необхідності збереження залишків давньоруських стін і включення їх в сумісну роботу з новим муруванням (рис.1). Реставратори «зшили» стіни існуючого Іоанно-Богословського приділу арматурою, яку вставляли в горизонтальні свердловини, пробурені в існуючих стінах. Після цього їх попередньо натягували та ін'єктували під тиском розчину. Подібний реставраційний метод був застосований корпорацією «Укрреставрація» на об'єктах не вперше.

Рис.1. Початок відтворення Успенського собору.

На підставі розпоряджень Президента України Л. Д. Кучми, Голови Київської міської державної адміністрації О. О. Омельченка та Кабінету Міністрів України, у відповідності до затвердженої концепції відтворення стінопису Успенського собору Києво-Печерської лаври в складі погодженого ескізного проекту, в лютому 1999 року було затверджено завдання на проектування інтер'єру Успенського собору. Основою для проекту відтворення інтер'єрів собору стали малюнки академіка Ф. Солнцева 1840-х рр., описи собору різного часу, світлини та гравюри, які були використані для побудови фасадів та інтер'єру за допомогою методу фотограмметрії, що дозволило більш точно провести відтворення собору з його складним архітектурним декором, деталями, керамічними розетками і живописом.

Проектом відтворення інтер'єру Успенського собору передбачалося відновлення всіх архітектурних елементів, церковного начиння, деталей та стінопису XVIII століття згідно архівних та іконографічних джерел. Багаторічні попередні дослідження та дослідження 1998-1999 років, історико-архівні, натурні дослідження і великий обсяг іконографічного матеріалу дозволили максимально достовірно виконати проект відтворення інтер'єрів Успенського собору станом на період найвищого розквіту національної культури – українського високого бароко початку-середини XVIII століття.

Головний іконостас Успенського собору відтворювали протягом двох років близько 72 висококваліфікованих різьбярів-сницарів з Києва, Полтави, Черкас, Івано-Франківська та Вінниці. За цей час було виготовлено майже 560 кв. м різьбленого декору найвищої складності, у стилі високого українського бароко.

Весь технологічний цикл від заготівлі деревини до остаточного монтажу виготовлених деталей іконостасу був своєрідною реконструкцією давнього технологічного процесу з поправкою на сучасні умови. Одним з найважливіших завдань у цьому процесі було створення шаблонів-лекал окремих деталей різьблення на основі архітектурного проекту та ілюстративного матеріалу. Написанням ікон займалися художники інституту «Укрзахідпроектреставрація». Виготовлення головного іконостасу Успенського собору відбувалось відповідно до програми з 93 ікон, розробленої на підставі архівних джерел. Всі назви і сюжети ікон відповідали архівним свідченням. Проект реконструкції головного іконостасу був розроблений інститутом «Укрпроектреставрація» в майстерні під керівництвом О. О. Граужиса. Враховуючи недостатність архівних джерел, зразками для написання ікон також були старовинні українські ікони та гравюри кінця XVII-XVIII століть, гравюри до Біблії Піскатора та Г. де Йоде, а також акварельний малюнок іконостасу Ф. Солнцева та описи ікон XVIII ст.

Рис.2. Завершальні етапи відтворення. Влаштування покрівлі та бань Успенського собору

В князівські часи між початком будівництва Успенського собору і його освяченням пройшло шістнадцять років. В наш час відтворений собор піднявся з руїн за два роки (рис.2). 21 листопада 1998 року Президент України заклав капсулу з закладною грамотою на честь початку відтворення зруйнованого Успенського собору.

14 жовтня 1999 року був освячений і встановлений перший хрест, а 28 жовтня 1999 року – головний хрест на центральній бані відродженого Успенського собору.

На свято Успіння Пресвятої Богородиці, 28 серпня 2000 року, Успенський собор було урочисто освячено (рис.3).

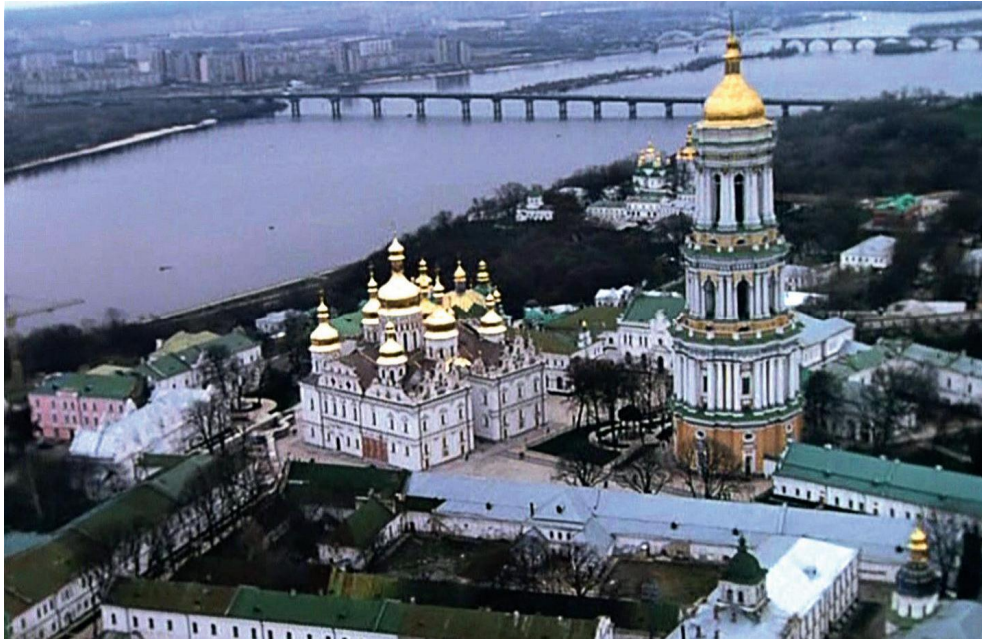

Рис.3. Відтворений Успенський собор. Сучасний вигляд.

*Перегуда Євген Вікторович, д. політ. н., професор,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Події останніх тижнів поставили під загрозу проект змін до Конституції щодо децентралізації влади, ухвалений у першому читанні. Теоретично за нього можна зібрати у Верховній Раді України (далі – ВРУ) 300 голосів, але дедалі більше це можливо лише через переформатування коаліції, що загрожує зіткненнями між членами нині діючої коаліції з непередбачуваними наслідками. Але навіть провал проекту не зніме проблему децентралізації з порядку денного. Вибори підтвердили це. Проблема в тому, буде децентралізація відбуватись планомірно або вона стане наслідком політичного хаосу.

Складність питання про централізацію/децентралізацію полягає в одночасності економічних, соціальних реформ, з одного боку, та становлення незалежності України – з іншого. Більшість учених вважає необхідним поєднання централізації та децентралізації. На думку дослідників Інституту держави і права ім. В. М. Корецького, відхід від радянської моделі призвів до підвищення ролі регіональної політики, яку не слід сприймати лише як закріплення регіоналізації [1, с. 17], оскільки вона передбачає й інтеграцію регіонів [1, с. 56–57]. Л. Нагорна звертає увагу, що європейська модель «нового регіоналізму» полягає у поєднанні централізованого і децентралізованого підходів [10, с. 391]. Т. Татаренко вважає централізацію та децентралізацію